

KAHRAMANMARAŞ ESNAFININ DURUMU VE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

H. Çetin BEDESTENCİ **Ahmet TAN** **Fazilet BEKTAŞ**
KSÜ; Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Kahramanmaraş

ÖZET

Kahramanmaraş ekonomisi son yıllarda hareketlenmeye başlamıştır. Bu hareketlilik içinde küçük esnafın rolü büyüktür. Ancak ÜNİVERSİTE, MİGROS ve YİMPAŞ gibi kurum ve alışveriş merkezlerinin ilde açılması küçük esnafı bir taraftan sevindirirken, diğer taraftan bazı sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu çalışmada; il merkezinde faaliyet gösteren küçük esnafın sorunları incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda; piyasanın durgunluğu, kiraların yüksekliği, büyük alışveriş merkezlerinin olumsuz etkisi, tatil dönemlerinde üniversitenin öğrenci sayısının azlığı gibi konular küçük esnafın en önemli sorunları olduğu belirlenmiştir.

THE PROBLEMS OF SMALL BUSINESS ENTREPRENEURS IN KAHRAMANMARAŞ

ABSTRACT

The city of Kahramanmaraş is experiencing very dynamic economic activities from new investments to social changes. Foundation of the university, starting up new supermarket, such as YİMPAŞ and MİGROS, have induced economic activity as well as the competition. As the demand for new services and commodities are increasing entrepreneurs are trying their chances long with the developments. The purpose of this study was to analyze and understand the impact of the university and supermarket on small business owners and their future expectation. The implementation of new economic government programs, stagnation, high cost of rents, the loss of business due to new supermarkets and school breaks were the predominant problems of small business owners.

GİRİŞ

Serbest piyasa ekonomisi kurallarının geçerli olduğu ekonomilerde küçük esnaflar önemli bir işlev yerine getirirler. Esnaflar, bedensel güç ve zihinsel yetenekleri ile mesleklerini kendi işlerinde kullanan insanlardır. İş kapasiteleri kısıtlı ve müşteri portföyleri sınırlıdır. Ayrıca müşteri çok fazla değişken de değildir. Müşterileri ile doğrudan yüz yüze gelirler. Onlarla daha sıkı ilişki kurma şansına sahiptirler. Dolayısıyla, müşterilerinin istek, ihtiyaç ve şikayetlerini daha rahat öğrenebilirler. Böylece, müşterilerle ilişkilerini daha hızlı düzenleyebilir ve onları memnun edebilirler.

Bugün önemle üzerinde durulan konulardan bir kısmı da küçük ve orta boy işletmeler ile büyük boy işletmelerin yeniden yapılanması konusudur. Güç merkezleri değişen dünyamızda küçük ve orta boy işletmeler, işgücü ve sermaye kaynaklarını etkin kullanmanın birer aracı haline gelmişlerdir. Dolayısıyla küçük ve orta boy işletmeler ve bunların girişimleri ekonomik ve teknolojik değişme

dinamiklerinin ortaya çıkardığı bir olgudur. Aynı zamanda günümüzde üretim olgusunda nicel yönden değişme ile birlikte nitel yönden değişme de olmaktadır. Bu değişimleri yaratan da üretimin iç örgütlenmesindeki yeniden yapılanma, endüstri-devlet ilişkileri ve devletlerarası ilişkidir (2).

Ülkemizin her ilinde olduğu gibi Kahramanmaraş ilinde de perakendecilikte önemli bir pazar payını koruyan ve toplumsal yapı bakımından varlıklarını devam ettirmek durumunda olan küçük esnafın sorunları, özellikle büyük mağazalar ve üniversitenin devreye girmesiyle birlikte farklı boyut kazanmaya başlamıştır. Bu farklı boyutlar bazı esnafın sorunlarını ağırlaştırırken, bazı esnafın ise işine gelmektedir. Büyük alışveriş merkezlerinin açılması, özellikle küçük esnafı olumsuz etkilemiş, buna karşılık üniversitenin açılması hemen hemen tüm esnafı olumlu yönde etkilemiştir.

Kahramanmaraş'ın milli gelirden aldığı pay son zamanlarda %1'in üzerine çıkmıştır. Kişi başına düşen milli gelir 1996 yılı itibarıyla 1935 dolar olup, 2888 dolar olan Türkiye ortalamasının çok altında gerçekleşmiştir (2).

Bu çalışmanın amacı; Kahramanmaraş'ta faaliyet gösteren esnafın özellikle büyük alışveriş merkezleri ve üniversitenin ilde açılmasıyla birlikte ne tür sorunlarla karşılaştıklarını belirlemektir.

MATERYAL ve METOT

Araştırma, Kahramanmaraş ilinin şehir merkezinde faaliyette bulunan esnafın üzerinde uygulanmıştır. İl Esnaf ve Sanatkarlar Odasından alınan bilgilere göre il sınırları içinde yaklaşık olarak 42 odaya bağlı 36.000 esnaf bulunmaktadır. Bunların 20.000'i şehir merkezinde faaliyet göstermektedir (3). Şehir merkezinde faaliyet gösteren esnafın sayısı dikkate alınarak, tesadüfi örnekleme metodu kullanılarak, belirlenen esnafın yüz yüze anket uygulaması yapılarak veri toplanmıştır. Ankete katılan esnafın dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Ankete Katılan Esnafın Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

Esnaf Grupları	Adet	%
Dayanıklı Tüketim	7	3.0
Lokanta ve Kebap Salonu	18	7.6
Hediyelik Eşya ve Oyuncakçı	10	4.2
Elektrik-Elektronik	13	5.5
Bakkal	40	16.9
Kuyumcu ve Takı Malzemesi	14	5.9
Konfeksiyon	63	26.7
Pastane ve Cafe	19	8.1
İnşaat Malzemeleri	5	2.1
Eczane ve Optik	8	3.4
Kitap, Kırtasiye ve Foto	15	6.4
Kuaför ve Berber	5	2.1
Diğer...	19	8.1
Toplam	236	100.0

ARAŞTIRMA BULGULARI

Kahramanmaraş ilinde kamu sektörü dışında kadının çalışma hayatına katılımı oldukça düşüktür. Bunun doğal sonucu olarak anket uygulanan esnafların büyük çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Kadına hitap eden mal ve hizmet sunan işletmelerin dışında kadın çalışan bulmak çok zordur. Ankete katılanların %94.5'ini erkekler, %5.5'ini de kadınlar oluşturmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Ankete Katılan Esnafların Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Cinsiyetler	Adet	%
Erkek	223	94.5
Kadın	13	5.5
Toplam	236	100.0

Kahramanmaraş ili hızla gelişen kentlerimizden birisidir. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra kalkınmada göstermiş olduğu performansı dolayısıyla bugün ülke ekonomisine en çok katkıda bulunan illerin arasına girmiştir. Genç, üretken ve dinamik bir nüfus yapısı vardır (2). İşletmecilerin çoğunluğu da yine gençlerden oluşmaktadır. Anket yapılan esnafların %83.9'u 40 yaşın altındadır (Tablo 3).

Tablo 3. Ankete Katılan Esnafların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş Grupları	Adet	%
30'dan Küçük	100	42.4
31-40	98	41.5
41-50	32	13.6
51'den büyük	6	2.5
Toplam	236	100.0

1990 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre Kahramanmaraş'ta 6 yaş ve üzeri nüfus içinde okuma-yazma bilenlerin oranı %79'dur. Yani nüfusun %21'i hala okuma yazma bilmemektedir (4).

Ankete katılan esnafların eğitim durumlarına göre dağılımı Tablo 4'te sunulmuştur. Buna göre esnafların %21.2'si ilkokul mezunu, %40.7'si ortaokul, %22.8'i lise ve %15.3'ü de üniversite mezunudur. Burada özellikle üniversite mezunu olan kişilerin küçük çapta esnaf olarak girişimde bulunmaları ekonominin geleceği açısından önemli bir noktadır.

Tablo 4. Ankete Katılan Esnafların Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

Eğitim Düzeyleri	Adet	%
İlkokul	50	21.2
Ortaokul	96	40.7
Lise	54	22.8
Üniversite	36	15.3
Toplam	236	100.0

Kahramanmaraş ili ekonomisi 1980’li yıllardan sonra, bir canlanma sürecine girmiştir. Esnafların işe başlama tarihleri de bu sonucu doğrulamaktadır. Zira ankete katılan esnafların yaklaşık olarak %95’i 1980’den sonra, %70’i de son 10 yılda girişimcilğe başlamıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Ankete Katılan Esnafların Meslek Süreleri

Meslek süreleri	Adet	%
5 yıldan az	81	34.3
5-10 yıl	84	35.6
11-15 yıl	36	15.3
16-20 yıl	23	9.7
21 yıldan fazla	12	5.1
Toplam	236	100.0

Kahramanmaraş il merkezinde faaliyet gösteren esnafların yaptıkları mesleği seçme nedenleri ile ilgili görüşleri Tablo 6’da sunulmuştur. Buna göre esnafların büyük çoğunluğu (%57.6) işlerini ilk kez kendilerinin kurduklarını, %33.1’i aileden kaldığı için seçmek durumunda olduğunu belirtmiştir.

Tablo 6. Ankete Katılan Esnafların Mesleklerini Seçme Nedenleri

Nedenler	Adet	%
Aileden Kalma	78	33.1
Kendim Kurdum	136	57.6
Diğer Nedenler	22	9.3
Toplam	236	100.0

Kahramanmaraş il merkez nüfusu 300.009 civarındadır (4). Şehir coğrafi olarak geniş bir alana yayılmasına karşılık, esnaf belirli bölgelerde yoğunlaşmıştır. Ankete katılan esnafların %58.1’i şehir merkezinde ancak ara sokakta işyerine sahip iken, %35.2’si şehir merkezinde ana cadde üzerinde ve %6.8’i de kenar mahallelerde işlerini yürütmektedir (Tablo 7).

Tablo 7. Ankete Katılan Esnafların İşyerinin Bulunduğu Yere Göre Dağılımı

Yerler	Adet	%
Ana Cadde	83	35.2
Ara Sokak	137	58.1
Kenar Mahalle	16	6.8
Toplam	236	100.0

Anket uygulanan esnafların çoğu, işyeri mülkiyetinin kendilerine ait olmadığını belirtmiştir. Tablo 8’de işyeri mülkiyetinin dağılımı gösterilmiştir. Buna göre esnafların %60.2’si işyerinin kira, %33.5’i mülkiyetin kendilerine ait ve % 5.9’u da işyerinin ortak olduğunu belirtmişlerdir. Kahramanmaraş il merkezinde kira ücretleri oldukça yüksektir. Özellikle ana cadde üzerindeki işyerlerinin daha çok işletmelerin kendi mülkleri olduğu belirlenmiştir. Burada en önemli etken kira

ücretinin yüksek olmasıdır. Esnaf ana cadde üzerinde bir işyeri kiralamak yerine daha çok mülkiyetine sahip olma yoluna gitmektedir.

Tablo 8. Ankete Katılan Esnafın İşyerlerinin Mülkiyet Durumları

Mülkiyet Durumları	Adet	%
Kira	142	60.2
Mülk	79	33.5
Ortak	14	5.9
Diğer	1	0.4
Toplam	236	100.0

Kahramanmaraş il merkezinde faaliyet gösteren esnafın çoğunlukla yanlarında işçi çalıştırmaktadırlar. Ankete katılan esnafın %28.7'si yanlarında 2 işçi, %26.3'ü 1 işçi, %16.1'i 3 işçi, ve %15.3'ü de 4'ten fazla işçi çalıştırdıklarını belirtmişlerdir. Yanında hiç işçi çalıştırmayanların oranı ise %13.6 olarak belirlenmiştir (Tablo 9).

Tablo 9. Ankete Katılan Esnafın İşçi Çalıştırma Durumları

İşçi Sayısı	Adet	%
1 işçi çalıştıran	62	26.3
2 işçi çalıştıran	68	28.7
3 işçi çalıştıran	38	16.1
4'ten fazla işçi çalıştıran	36	15.3
İşçi çalıştırmayan	32	13.6
Toplam	236	100.0

Ankete katılan esnafın daha çok aile fertleri veya yakın akrabalarını yanında çalıştırmaktadırlar. Bu soruya yanıt veren esnafın yaklaşık olarak %55'i yanlarında çalışanların ya aile fertleri olduğunu, ya da yakın akrabalarından olduklarını ifade etmişlerdir (Tablo 10). Yanlarında aile fertlerini veya yakın akrabalarını çalıştıranlar çoğunlukla çok küçük fiziksel alana sahip olan yerlerde faaliyet gösteren esnaflardır. Dolayısıyla çalıştırılan eleman sayısı azdır. İşyeri alanı büyüdükçe çalıştırılan yabancı eleman sayısı artmaktadır.

Tablo 10. Ankete Katılan Esnafın Çalıştırdıkları Kişilerin Yakınlık Durumları

Durumlar	Adet	%
Aile fertleri	69	34.0
Akraba	43	21.2
Yabancı	92	44.8
Toplam	204	100.0

Esnafların büyük çoğunluğunun işyerlerinin alan olarak küçük olduğu belirlenmiştir. Zira ankete katılan esnafın yaklaşık olarak %78'inin işyerinin 75 m²'nin altında olduğu ortaya çıkmıştır. Geriye kalan %22'si de 75 m²'nin üstünde olan ve daha çok konfeksiyon mağazaları ile dayanıklı tüketim mamülleri satan işyerleridir.

Tablo 11. Ankete Katılan Esnafların İşyeri Büyüklükleri

Büyüklükler	Adet	%
25 m ² 'den küçük	64	27.1
26-50 m ² arası	83	35.2
51-75 m ² arası	35	14.8
76-100 m ² arası	22	9.3
101 m ² 'den büyük	32	13.6
Toplam	236	100.0

Kahramanmaraş il merkezinde faaliyet gösteren esnafların %85.5'i piyasanın çok durgun olduğunu, dolayısıyla satış yapamadıklarını belirtmişlerdir.

Ankete katılan esnafların %72.4'ü de piyasada geçerli olan fiyatların müşteri tarafından yüksek bulunduğunu, bunun doğal sonucu olarak ta müşteriye mal satamadıklarını ifade etmişlerdir.

Kahramanmaraş ilinde son 5 yıl içinde büyüklü küçüklü bir çok alışveriş merkezi açılmış, özellikle Migros ve Yimpaş gibi büyük alışveriş merkezlerinin açılması Kahramanmaraşlı küçük esnafı çok zor durumda bırakmıştır. Nihayet esnafların %63.5'i müşterilerin kendilerine artık gelmediklerini, büyük alışveriş merkezlerine gittiklerini belirtirken, %57.2'si de Migros ve Yimpaş gibi alışveriş merkezlerinin ilde açılmasının kendi işlerini olumsuz etkilediklerini ifade etmişlerdir. Hatta bu olumsuz etkiden kurtulmak için esnafların yaklaşık olarak %50'si iş değiştirmeyi bile düşündüklerini belirtmişlerdir. Yine bu olumsuz etkiden kurtulmak için esnafların %45.9'u büyük alışveriş merkezleriyle daha rahat rekabet edebilmek amacıyla güç birliği yapmayı düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 12. Kahramanmaraşlı Esnafların Sorunlara Yaklaşımı

1: Doğru	2: Fikrim Yok	3: Yanlış		
Yargılar	1	2	3	Toplam
Piyasa çok durgun Satış yapamıyoruz	85.5	1.3	13.2	100.0
Fiyatlar çok yüksek Müşteriye mal satamıyoruz	72.4	6.8	20.8	100.0
Müşteri bize gelmiyor Büyük mağazalara gidiyor	63.5	9.7	26.8	100.0
Büyük mağazaların açılması İşlerimizi çok olumsuz etkiledi	57.2	10.2	32.6	100.0
Büyük mağazaların açılması Nedeniyle iş değiştirmeyi düşünüyorum	33.5	16.9	49.6	100.0
Büyük mağazalara karşı Güçlerimizi birleştireceğiz	31.2	22.9	45.9	100.0
Kendi yağımınla kavrulup Rekabet etmeye çalışacağım	64.9	13.1	22.0	100.0
Üniversite öğrencilerinin tatile Girmesi işlerimizi olumsuz etkiliyor	63.5	8.9	27.6	100.0
Temel ve orta öğretimin tatile Girmesi nedeniyle işlerimiz durgunlaşıyor	60.3	9.7	30.0	100.0

Ankete katılan esnafların % 64.9'u da herhangi bir değişikliğe gitmeden imkanların elverdiği ölçüde rekabet etmeye çalışacaklarını belirtmişlerdir.

Son yıllarda üniversite öğrencilerinin sayısı olarak çoğalması esnafın işlerini olumlu olarak etkilemiştir. Sadece öğrencilere mal ve hizmet sunan işyerlerinin sayısı oldukça fazladır. Bu görüşü ankette ortaya çıkan veriler de desteklemektedir. Zira esnafların %63.5'i üniversite öğrencilerinin tatile girmesiyle işlerinin olumsuz etkilendiğini, iş yapamadıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında orta öğrenimin de tatile girmesinin aynı şekilde esnafları olumsuz etkilediğini söyleyebiliriz.

Ankete katılan esnafların görüşleri biraz daha detaylandırıldığında karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır.

- Piyasanın durgunluğundan en çok şikayetçi olanlar dayanıklı tüketim maddeleri satan esnaflar iken, en az şikayetçi olanlar ise berber ve kuaförlerdir.
- Piyasadaki fiyatların yüksekliğinden dolayı mal satamamaktan en fazla şikayet eden esnaflar kitap ve kırtasiyeciler iken, en az şikayetçi olanlar ise pastane ve kafelerdir.
- Müşterilerin eskisi kadar kendilerine gelmediklerini ifade edenler hediyelik eşya ve oyuncak satan esnaflar iken, bu konuda herhangi bir problemlerinin olmadığını ifade edenler eczaneler ve optik malzeme satan işyerleridir.
- Büyük alışveriş merkezlerinin açılmasından en çok olumsuz etkilenenler lokanta ve kebab salonları iken, en az etkilenenlerin inşaat malzemesi satan yerler olduğu belirlenmiştir.
- Büyük alışveriş merkezlerinin açılmasından dolayı iş değiştirmek isteyen esnafların başında berber ve kuaförler gelirken, bu konuda herhangi bir arayışa girmeye gerek duymayanlar da inşaat malzemesi satan yerlerdir.
- Büyük alışveriş merkezlerinin açılmasının olumsuz etkisinden kurtulmak için güçlerini birleştirmek isteyenler lokanta ve kebab salonları esnafı iken, eczaneler ve optik satan yerler herhangi bir değişiklik yapmayacaklarını ifade etmişlerdir.
- Kendi imkanları ölçüsünde işlerine devam etmek isteyenler inşaat malzemesi satan esnaflar iken, bu konuda en çok karamsar olanlar kitap ve kırtasiye satan esnaflar olarak belirlenmiştir.
- Üniversitenin tatile girmesinden en çok etkilenenler lokanta ve kebab salonları iken, bu konuda herhangi bir problemi olmayanlar da takı ve kuyumculuk yapan esnaflardır.
- Temel ve orta öğretimin tatile girmesine en çok etkilenenler kitap ve kırtasiyeciler, en az üzülenler de takı ve kuyumculuk yapan esnaflar olarak belirlenmiştir.

Kahramanmaraş il merkezinde faaliyet gösteren esnaflarla yapılan bu araştırmanın istatistiksel olarak yapılan analizlerin sonucu Tablo 14'te gösterilmiştir. Buna göre % 5 hata payı ile oluşturulan hipotezlerin üçü dışında, geriye kalan 15 tanesi anlamlı bulunmuştur.

Tablo 13. Belirlene Yargılardan En Çok Etkilenen Esnaflar

Yargılar	Doğru	Yanlış
Piyasa çok durgun satış yapamıyoruz	Dayanıklı Tüketim	Berber ve Kuaförler
Fiyatlar çok yüksek müşteriye mal satamıyoruz	Kitap ve Kırtasiye	Pastane ve Kafeler
Müşteri bize gelmiyor büyük mağazalara gidiyor	Hediyelik Eşya ve Oyuncak	Eczane ve Optik
Büyük mağazaların açılması işlerimizi çok olumsuz etkiledi	Lokanta ve Kebap	İnşaat Malzemeleri
Büyük mağazaların açılması nedeniyle iş değiştirmeyi düşünüyorum	Berber ve Kuaförler	İnşaat Malzemeleri
Büyük mağazalara karşı güçlerimizi birleştireceğiz	Lokanta ve Kebap	Eczane ve Optik
Kendi yağım ile kavrulup rekabet etmeye devam edeceğim	İnşaat Malzemeleri	Kitap ve Kırtasiye
Üniversite öğrencilerinin tatile girmesi işlerimizi olumsuz etkiliyor	Lokanta ve Kebap	Takı ve Kuyumcu
Temel ve orta öğretimin tatile girmesi nedeniyle işlerimiz durgunlaşıyor	Kitap ve Kırtasiye	Takı ve Kuyumcu

Tablo 14. Araştırmanın Ki-Kare Analiz Sonuçları

Görüşler	X ²	P Değeri	Anlamı
Meslek – Piyasa durgunluğu	112.330	P<0.002	Önemli
Meslek– Fiyatların yüksekliği	125.820	P<0.001	Önemli
Meslek – Müşterilerin gelmemesi	84.318	P=0.152	Önemsiz
Meslek – Büyük mağazaların olumsuz etkisi	185.493	P<0.001	Önemli
Meslek – İş değiştirme	111.907	P<0.002	Önemli
Meslek – Güç birleştirme	148.024	P<0.001	Önemli
Meslek – Rekabete devam etme	115.404	P<0.001	Önemli
Meslek – Üniversitenin tatile girmesi	152.287	P<0.001	Önemli
Meslek – Orta öğretimin tatile girmesi	120.510	P<0.001	Önemli
Eğitim – Piyasa durgunluğu	17.942	P=0.459	Önemsiz
Eğitim– Fiyatların yüksekliği	37.646	P<0.004	Önemli
Eğitim – Müşterilerin gelmemesi	61.176	P<0.001	Önemli
Eğitim – Büyük mağazaların olumsuz etkisi	20.493	P=0.306	Önemli
Eğitim – İş değiştirme	28.954	P<0.049	Önemli
Eğitim – Güç birleştirme	34.528	P<0.011	Önemli
Eğitim – Rekabete devam etme	38.471	P<0.003	Önemli
Eğitim – Üniversitenin tatile girmesi	39.453	P<0.002	Önemli
Eğitim – Orta öğretimin tatile girmesi	23.713	P=0.165	Önemsiz

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kahramanmaraş hızla gelişen kentlerimizden birisidir. Çok genç, dinamik ve girişimci bir nüfusu vardır. Genç ve dinamik olan bu potansiyel ekonomiye açılmada biraz ürkek davranmaktadır. Bu ürkekliği üzerinden attığı zaman sahip olduğu bu

potansiyelle gelişmişlik bakımından Türkiye ortalamasının üstüne çıkabilecek özellikleri taşımaktadır. Özellikle son 10 yıl içinde çok hareketli bir dönem geçirmekte olan Kahramanmaraş il merkezinde faaliyet gösteren küçük esnafın sorunlarının incelendiği bu çalışmada özet olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır.

- Kamu sektörü dışında kadının çalışma hayatına katılımı çok düşüktür.
- Küçük esnafın çoğunluğu gençlerden oluşmaktadır.
- Küçük esnafın büyük çoğunluğu son yirmi yılda kendileri iş kurarak girişimciliğe başlamışlardır.
- Şehir, yerleşim olarak geniş bir alana yayılmasına karşılık küçük esnaf daha çok ilin belli bölgelerinde yoğunlaşmıştır.
- Küçük esnafın çoğunun işyerleri kiralık olarak tutulmaktadır. Ancak özellikle ana caddelerde kira ücretleri çok yüksektir.
- Küçük esnafın yanlarında daha çok aile fertlerini veya yakın akrabaları çalıştırmaktadırlar.
- Ankete katılan her on esnaftan dokuzu piyasanın durgunluğundan şikayet etmektedir.
- MİGROS ve YİMPAŞ gibi alışveriş merkezlerinin açılması küçük esnafı çok zor durumda bırakmıştır.
- Üniversite öğrencilerinin sayı olarak çoğalması küçük esnafın ileriye dönük ümitlerini arttırmaktadır.

Bu genel sonuçlardan sonra Kahramanmaraş il merkezinde faaliyet gösteren küçük esnaf için şunlar söylenebilir.

- Kadının çalışma hayatına daha etkin katılımı sağlanabilir.
- Çoğunluğu genç olan küçük esnafın serbest piyasa ekonomisinin gereği olan rekabet, müşteri tatmini ve müşteriye saygı, piyasa araştırması, reklam, promosyon gibi pazarlamanın temel konularında biraz daha çaba gösterebilirler.
- Büyük alışveriş merkezlerinin olumsuz etkilerini en aza indirmek için küçük esnafın yeni arayışlara girebilirler. Bu arayışların içine birlik oluşturmak ta dahildir.
- Üniversitenin Kahramanmaraş esnafı için önemi göz ardı edilemez. Öğrenci sayısı arttıkça bu önem daha da artmaktadır. Ancak, öğrenci sayısını arttırmanın tek yolu üniversitenin alt yapısının tamamlanmasından geçmektedir. Bu konuda Kahramanmaraşlıların üzerlerine düşeni yaptıklarını söylemek şu an için zordur.

KAYNAKLAR

1. ÇETİN, C., 1996. KOBİ'ler ve Yeniden Yapılanma. DER Yayınları, İstanbul.
2. ANONİM, 1998. "20 Göstergede Kahramanmaraş", Ekonomik Forum, TOBB Aylık Dergisi, Yıl:5, Sayı:7, Ankara
3. ANONİM, 2000. Sayılarla Kahramanmaraş Esnafı. Kahramanmaraş Esnaf Ve Sanatkarlar Odası, Kahramanmaraş.
4. ANONİM, 1998 a. Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, Kahramanmaraş, DİE, Yayın No: 2167, Ankara